

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Ємцев В.І.

Розглянуто теоретичні і практичні аспекти функціонування та формування конкурентоспроможності підприємств м'ясної галузі, розроблено пропозиції щодо вирішення економічних проблем, існуючих у роботі підприємств, які беруть участь у формуванні вартості м'яса та м'ясної продукції.

Ключові слова: м'ясна галузь, конкурентоспроможність, сировинна база, економічні відносини, продовольча безпека.

ВСТУП

Продукція м'ясної галузі - є однієї з найважливіших складових у формуванні продовольчої безпеки країни. Адже унікальність і незамінність м'ясопродуктів грає виключно важливу роль у формуванні повноцінного раціону харчування людини та безпосередньо впливають на здоров'я населення країни.

Особливості розвитку економічних відносин м'ясної галузі характеризуються тим, що створення вартості м'ясних продуктів починається у сільгоспвиробництві з формування кормової бази для тваринництва та вирощування худоби і закінчується реалізацією готової продукції підприємствами торгівлі. Тому неефективність державного регулювання економічних процесів у сфері АПК, незбалансованість системи розподілу доходу від реалізації кінцевої продукції між всіма учасниками процесу створення вартості м'яса та м'ясної продукції, веде до збитковості ведення тваринництва, порушення міжгалузевого балансу, низької ефективності дії ринкового механізму.

Мета дослідження полягає у визначенні теоретичних і практичних аспектів функціонування та формування конкурентоспроможності підприємств м'ясної галузі, у розробці пропозицій щодо вирішення економічних проблем, існуючих у роботі підприємств всіх галузей, які беруть участь у формуванні вартості м'яса та м'ясної продукції на ринку.

Теоретико-методологічні та практичні сторони формування продуктивних комплексів і продовольчої безпеки знайшли широке відображення у працях вчених-аграріїв. Проте необхідно зазначити, що економічні відносини в ланцюжку «сільгоспвиробники-переробні підприємства-торгівля» існують у динамічному аспекті, а тому є необхідність їх постійного і комплексного дослідження в розрізі аграрних, виробничих і загальних економічних відносин.

Невирішеність існуючих негативних тенденцій розвитку економічних відносин між учасниками

визначеного ланцюжку, надалі можуть призвести до того, що цілі райони та регіони виявляться економічно неефективними для ведення діяльності з вирощування худоби та виробництва м'ясної продукції, що у свою чергу призведе до поглиблення соціальних проблем на селі, поставить у велику залежність від надходжень м'яса та м'ясопродукції з інших регіонів та країн, зведе до мінімуму споживання м'ясних продуктів певними верствами населення, що вплине на збалансованість раціону і, зрештою, на здоров'я населення.

1 СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ СИРОВИНИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСНОЇ ГАЛУЗІ

Незважаючи на надзвичайну важливість тваринництва для вітчизняної економіки, фактичний її стан протягом останніх 20 років не відповідає потенційним можливостям і постійно погіршується. Тваринництво України залишається відсталою і низькорентабельною галуззю сільського господарства. Викликано це значними порушеннями паритету цін і тривалим нееквівалентним обміном між підприємствами АПК та іншими галузями економіки країни. Рівень закупівельних цін на продукцію тваринництва не дає сільгоспвиробникам змоги вести навіть просте відтворення.

Дослідження показують, що поголів'я корів (ВРХ) за цей час скоротилося на 78,4 %, свиней – на 58,7% та зберігає загальну тенденцію до скорочення. Через зменшення поголів'я й зниження продуктивності тварин швидкими темпами зменшувалися обсяги виробництва та споживання м'яса (табл. 2). Змінилася також структура розподілу поголів'я між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення. Це співвідношення по ВРХ у 1990 році складало 74% до 26%, а у 2010 році – 22% до 78% відповідно, по поголів'ю свиней - 72,3 до 27,6% та 45 до 55% відповідно, по птиці - 54 до 45% та 54,3 до 45,7%. Все це ускладнює забезпечення ритмічної поставки сировини на м'ясопереробні підприємства. І хоча господарства населення останнє десятиріччя нарощували виробництво продукції тваринництва,

Ємцев Віктор Іванович, к.е.н., доцент кафедри менеджменту, Національний університет харчових технологій, м. Київ, E-mail: viem17@gmail.com

проте вони не змогли компенсувати її недоотримання від сільськогосподарських підприємств.

На наш погляд основна причина такого стану в тому, що існує невідповідність у співвідношенні між собівартістю та закупівельними цінами на про-

дукцію тваринництва, а також між відпускними, роздрібними цінами на продукти її переробки. Це призвело до росту у сільгоспвиробників збитковості або до низького рівня рентабельності при виробництві продукції тваринництва.

Таблиця 1 Динаміка поголів'я худоби в Україні

Показник	Роки					
	1990	1995	2000	2005	2009	2010
Чисельність поголів'я ВРХ, тис. голів, в т. ч. корів	24 623	17 557	9 424	7 453	5 498	5 336
Чисельність поголів'я свиней, тис. голів	8 378	7 531	4 958	3 928	2 736	2 677
Чисельність поголів'я птиці, млн. голів	19 427	13 144	7 625	7 053	7 576	8 039
Чисельність поголів'я птиці, млн. голів	246,1	149,8	123,7	152,8	191,15	202,1
Рентабельність виробництва :						
- ВРХ	20,6	-19,8	-42,3	-25,0	-32,9	-
- м'яса свинини	20,7	-16,7	-44,3	14,9	12,1	-

Джерело [2]

Дослідження показує, що однією з причин спаду виробництва продукції тваринництва є те, що за останні роки зменшився обсяг виробництва і заготівлі кормів, погіршилася їхня структура внаслідок зниження частки концентрованих кормів та сіна. Так з розрахунку на одну умовну голову в 1990 році у суспільному секторі було згодовано 33,4 ц корм. од. проти 27,7 ц у 2010 р.[2] Недостатній рівень годівлі тварин і незбалансованість за перетравним протеїном веде до низьких середньодобових приростів худоби і, як наслідок, збільшенню тривалості та собівартості вирощування худоби.

Ще одним фактором зниження поголів'я худоби стало також нарощування протягом останніх років імпорту більш дешевої мороженої яловичини, м'яса та харчових субпродуктів. Аналіз показує, що імпорт цих продуктів склав 136 тис. т у 2008 р, 341 тис. т - у 2009 р та 274 тис. т – у 2010 р. В умовах глобалізації світової економіки, ситуація, що склалася, веде до того, що ключовою проблемою для м'ясопереробних підприємств стає втрата зовнішніх ринків збуту й скорочення частки української продукції на внутрішньому ринку на тлі конкуренції, що підсилюється, з боку імпорту.

Таблиця 2 Динаміка виробництва та споживання м'яса та ковбасних виробів в Україні

Показник	Роки					
	1990	1995	2000	2005	2009	2010
М'ясо у забійній вазі, тис. т, в т.ч. виробництво у сільськогосподарських підприємствах, %%	4 358	2 291	1 663	1 597	1 917	2045
Вироблено ковбасних виробів, тис. т	71,2	48,3	26,0	34,1	53,9	54,2
Споживання м'яса і м'ясних продуктів на душу населення, кг/рік	900	365	237	309,2	272,9	270,1
Споживання м'яса і м'ясних продуктів на душу населення, кг/рік	83,8	44,5	33,6	32,8	41,6	42,4

Джерело [2]

Щодо купівельної спроможності населення, то в Україні склалася така соціально-економічна ситуація, яка призвела до зниження у населення рівня платоспроможності і, відповідно, обсягів виробництва та споживання м'яса і м'ясопродуктів, їх якості та безпечності.

Наведені дані свідчать про необхідність здійснення заходів щодо відновлення кількості поголів'я тварин, насамперед у таких високоінтенсивних і динамічних галузях як свинарство та птахівництво, розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства, забезпечення необхідних обсягів виробництва кормів, умов утримання й годівлі тварин, підвищення ефективності селекційно-плеємної роботи і рівня

ветеринарного обслуговування в першу чергу у реформованих сільгоспідприємствах.

2 ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ СИРОВИННОЇ БАЗИ ДЛЯ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проведені розрахунки показують, що виходячи із чисельності населення України — 46,0 млн. чол., науково обґрунтованих норм та структури споживання м'яса на одну особу за рік на рівні 80 кг, треба збільшувати обсяги виробництва продукції тваринництва у забійній вазі до 3,7-4 млн. т. В той же час, як показує дослідження, середній рівень споживання м'яса в Україні у 2-3 рази нижчий

порівняно з країнами Європи, де населення споживає понад 100 кг м'яса на рік (табл.2).

М'ясна промисловість України має значні потужності і налічує близько 150 підприємств, із них 110 м'ясокомбінатів, 20 птахокомбінатів, 15 м'ясопереробних заводів і ковбасних фабрик, діє також значна кількість цехів малої потужності. Але недостатній розмір вітчизняної сировинної бази є

ключовою проблемою при забезпеченні населення України м'ясопродуктами.

Ситуацією скористались іноземні компанії й фірми, організувавши імпорт м'ясопродуктів за нижчими цінами порівняно з вітчизняною продукцією, але не завжди відповідної якості.

Таблиця 3 Приклад розрахунку ціни м'яса ВРХ на 1 кг живої ваги

Показники	Од. вим.	Значення
Ціна 1 кг готової продукції (ковбасних виробів)	грн.	60,0
Коефіцієнти:		
Закладка м'ясної сировини до ковбасних виробів	%	0,32
Закладка м'ясної сировини до варених ковбас	%	0,35
Розподіл витрат м'яса жилованого	%	0,9
Вихід жилованого м'яса	%	0,77
Вихід м'яса на кості	%	0,49
Ціна сільгоспвиробника 1 кг яловичини у живій вазі (стр.1 x стр.2/стр./стр.4 x стр.5 x стр.6)	Грн. /кг	23,00

Джерело [3]

В умовах посилення конкуренції за доступ до якісної сировини виробничі структури відчувають потребу у створенні агрооб'єднань [1], які б поєднували інтереси товаровиробників з інтересами не тільки підприємств, що здійснюють переробку м'яса, а й усіх учасників процесу виробництва, заготівлі, переробки, зберігання та реалізації м'ясної продукції, включаючи й обслуговування цього процесу. Проте порушення принципів ціноутворення, прозорого та справедливого розподілу прибутку серед учасників процесу виробництва, заготівлі, переробки, зберігання та реалізації м'ясної продукції веде до збитків, зменшує зацікавленість сільгоспвиробників у збільшенні поголів'я та обсягів виробництва. Для успішної діяльності любого підприємства, що входить в агрооб'єднання, прийнятним розміром рентабельності від поточної діяльності може бути 10-15% за умови, що інвестиції будуть відбуватися за рахунок управляючої компанії. Для визначення ціни реалізації худоби пропонується наступний розрахунок (табл.3).

Порядок розрахунків прибутку переробних та сільгоспдприємств може бути таким:

$$П = РК \times R, \quad \text{де}$$

П – прибуток кожного підприємства на 1 кг готової продукції, грн.;

РК- цінова складова м'ясної сировини в 1 кг готової продукції (варені ковбаси), грн.

R - норма рентабельності, %.

Тоді для м'ясопереробних підприємств прибуток складе :

$$Пм = 60 \times 10\% = 6 \text{ грн. /кг готової продукції};$$

Для сільгоспвиробників – $Пс = 23 \times 10\% = 2,3$ грн. / кг готової продукції.

Використання запропонованого алгоритму розподілу прибутку дозволить стимулювати сільськогосподарські підприємства та господарства населення до збільшення виробництва м'яса шляхом укладання договорів контрактації про наступну гарантовану купівлю худоби по заздалегідь визначеним цінам, а переробним підприємствам -

отримувати у відповідній пропорційності, ритмічності та рівномірності сировину потрібної якості та в гарантовано необхідних обсягах.

Скорочення виробництва худоби призводить до припинення виробничої діяльності окремих м'ясопереробних підприємств, зменшує ефективність використання виробничих потужностей, вимагає пошуку нових постачальників сировини, зміни номенклатури та продукції що виробляється, економічних і технологічно-організаційних зв'язків між підприємствами м'ясопереробної промисловості та господарствами. Зміна структури, кількості та якості м'ясної сировини змушує промисловість переорієнтуватись на виробництво інших видів продукції та скорочувати її виробництво, що негативно позначається на економічних результатах діяльності підприємств м'ясної промисловості.

ВИСНОВКИ

Проблемна ситуація, пов'язана з виробництвом м'яса та м'ясопродуктів, зумовлена дією низки чинників:

- нестабільністю закупівельних цін на продукцію тваринництва й, відповідно, збитковість або низьку рентабельність цього виду діяльності;
- скороченням поголів'я худоби та птиці у зв'язку з зниженням економічної зацікавленості сільгоспвиробників у розвитку тваринництва;
- диспаритетом цін на промислову й сільськогосподарську продукцію та погіршенням забезпеченості господарств матеріально-технічними ресурсами;
- диспаритетом в оплаті праці працівників цих галузей та зниження трудової активності й технологічної дисципліни на фермах;
- різким спадом платоспроможності та попиту населення;
- виробництвом згаданої продукції переважно в особистих господарствах населення,

що унеможливило використання сучасних технологій виробництва;

- штучним монополізмом переробних і торговельних підприємств;

- недосконалістю дотаційного, кредитного й податкового механізмів;

- скорочення обсягів експорту м'ясної продукції через відмінності в контролі безпеки і якості продуктів в Україні, Росії і ЄС.

Для поліпшення ситуації, що склалася, можна запропонувати систему економічних заходів, які передбачають:

- впровадження державної підтримки, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету, які б

спрямовувалися на розвиток тваринництва, становлення його як конкурентоспроможної галузі;

- удосконалення механізму економічних відносин як на міжгалузевому, так і внутрішньогалузевому рівнях, який забезпечуватиме дотримання закону вартості при формуванні цінової політики, враховуватиме термін обороту капіталу в підприємствах різних галузей, пов'язаних технологічною послідовністю виготовлення та реалізації продукції.

З вирішенням цих питань можна досягти самоокупності виробництва в сільськогосподарських підприємствах України, які з часом, на нашу думку, знову стануть основними виробниками та постачальниками тваринницької продукції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Спеціалізація і поєднання галузей сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-123/doc-204/>
2. Статистический ежегодник Украины. 2009 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Типове положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт і послуг) у промисловості, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 24 квітня 1996 р. № 473 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/802/35/>